

W służbie wolnej nauki Instytut Polsko-Skandynawski (1985-2005)

EUGENIUSZ S. KRUSZEWSKI

POLSKA w 1939 r. padła ofiarą dwóch agresorów, którzy unicestwiali naszą kulturę, a naród próbowali sprowadzić do roli pachołków i niewolników.¹ Rola, jaką wówczas i po wojnie odegrali polscy uczeni i ich wychowankowie poza granicami kraju, jest nie do przecenienia. (Topolska 1996; Prace Kongresu Kultury Polskiej 1988).

W oparciu o legalne władze R.P. rezydujące wpierw we Francji a następnie w Wielkiej Brytanii, pełne wiary w zwycięstwo, już 1 grudnia 1939 r. zainaugurowano Polski Uniwersytet za Granicą w Paryżu (rektor prof. Oskar Halecki) i odtworzony 15 XII 1952 jako Polski Uniwersytet na Obczyźnie (PUNO) z jego pierwszym rektorem prof. Tadeuszem Brzeskim. Brzeski na inauguracji PUNO 16 II 1957 r. powiedział (Informator Uniwersytecki 1961, S.7):

Nasz Uniwersytet nie może być tworem przejściowym i przestać istnieć z chwilą odzyskania niepodległości. Tak jak dzisiaj, tak i w przyszłości powinien być i pozostać jednym z głównych władz polskiego "Common-wealthu" kulturalnego, łączącego polski element rozszany po całym świecie.

W tym samym czasie, w neutralnej Szwecji, w Lund założono 17 IX 1939 r. Polski Instytut Historyczny (Źródłowy), który pracował w latach 1939-1972. Instytut do 1945 r. gromadził dokumentację i literaturę związaną z wybuchem i rozwojem drugiej wojny światowej, oraz dotyczącą eksterminacji ludności na ziemiach Polski oraz w niemieckich obozach koncentracyjnych, zwłaszcza Ravensbrück. (Kruszewski 2001)

Geneset

Myśl powołania nowej polskiej placówki naukowej na terenie Skandynawii dojrzywała stopniowo. Zrodził ją brak wolności w po jałtańskiej Polsce oraz przebywanie wielu pracowników naukowych na emigracji. Powojenna emigracja (po 1956 i 1968) doświadczyła w PRL, jak wiara w materialistyczny pogląd na świat zastępowała dawny porządek, a nie wyznającym tej nowej "nauki" w znacznym stopniu ograniczała lub uniemożliwiała pracę naukową. Budowano jedynie "słuszny" laicki i arehgijny system wychowania. Wśród części pracowników nauki i intelektualistów zarysował się też upadek etyki zawodowej.

---

¹ *Straty kultury polskiej 1939-1944; Deutsche Politik in Polen 1939-1945; Lanckorońska, 2001.*

Przyrzeczenie składane na promocjach doktorskich służenia prawdzie: *ut lux eius clams effulgeat* - powoli przestało obowiązywać. Sowietyzacja Polski stawała się faktem i była w swej istocie niszczeniem tkanki treści kultury i stylu nauki.

To był czas, gdy odpowiedzialność nauki polskiej wobec historii mierzyła się na płaszczyźnie odwagi cywilnej, za którą skazywano na więzienia, tortury, zesłania, ale w wielu wypadkach myśl, wola i uczucia - pozostały wolne. Jaką to przybierało skalę odkrywa się powoli obecnie, w ponownie wolnym od 1989 r. państwie.

Wówczas mobilizowało to do zmagania o niezależną myśl, o wolność wyznań religijnych, a na obczyźnie także o wolność i suwerenność dla Polski. Powojenny Zachód Europ)' hołdujący marksistowskiemu pogładowi na świat, to odrębny temat.

Tak jak przed laty na wychodźstwie, tak i dzisiaj skłaniamy głowy przed tymi co pozostali nieugięci i byli oraz są prz)'kładem nie tylko dla nas, będąc wcieleniem łacińskiego "virtus" i greckiego "arete" czyli odwagi i cnoty, gdyż nie chcieli być niewolnikami we własnej ojczyźnie.

Polacy z akademickim wykształceniem humanistycznym przybywający z kraju na Zachód, w tym do krajów skandynawskich, tylko wyjątkowo mogli liczyć na zatrudnienie zgodnie ze swoim przygotowaniem zawodowym. Wówczas trudno też było przewidzieć, kiedy naród odzyska swą suwerenność.

Z drugiej strony, najbardziej patriotyczna część nowej emigracji chciała w sposób zorganizowany dołączyć do wojennej, niepodległościowej, z jej centrum w Lond5'nie, oraz wesprzeć jej poli-

tyczną walkę o wolność dla narodu oraz zachowanie i wzbogacanie wolnej nauki i kultury polskiej.

Swoje zainteresowania i stanowiska traktowaliśmy nie tyle jako zawód, ale raczej powołanie i chociaż to trudne, realizowaliśmy je z dala od ojczyzny w społeczeństwach wolnych i demokratycznych z zachowaniem własnej tożsamości.

W Skandynawii żywa była pamięć o badaniach naukowych w XIX i na początku XX stulecia prowadzonych przez Polaków przebywających w Skandynawii (Henryk Bukowski, Ludwik Kubala i inni), a także z zaboru pruskiego Kazimierza Jarocho-wskiego czy w okresie odrodzonej Polski Leona Koczego i Gerarda Labudę (UP) oraz Józefa Jasnowskiego i Stanisława Sawickiego (UW) i innych. (Kjruszewslld 2005; Helsztyński 1946; Ciesielsld 1992).

Pod wpływem Kongresu Kultury Polskiej na Obczyźnie w 1970 r. w Londynie, powstała w następnym roku w Kopenhadze pracownia naukowo-badawczą.² Przy współpracy z Polslm Uniwersytetem w Londynie (PUNO) rozpoczęto badania dotyczące dziejów uchodźstwa polskiego w krajach skandynawskich.

Inicjatorzy założenia Instytutu, po zasięgnięciu opinii w ośrodkach polskiej emigracji niepodległościowej podjęli w Riksgränsen w dniu 29 lipca 1985 r. decyzję o zespoleniu wysiłków oraz stworzeniu podstaw finansowych dla Instytutu na terenie Skandynawii. Postanowiono również, że Pracownia Naukowa z redakcją pisma "Kronika poświęcona sprawom polskim" (1971) w Kopenhadze i Wydawnictwo "Kronika" w Sztokholmie (1973) wraz z archiwami i biblioteką wejdą do nowopowstałej instytucji.

Realizacja tych zamierzeń stała się możliwa dopiero dzięki założeniu Fundacji przez weterana Drugiej Wojny Światowej, rodem z Krakowa inż. Tadeusza Głowackiego (1917 Kraków -2001 Sztokholm). Fundator dla uczczenia pamięci swoich rodziców Andrzeja i Anny Głowackich, za zgodą władz szwedzkich, przeznaczył na ten cel część dorobku swego życia na emigracji, który stanowi nienaruszalny kapitał Fundacji.

---

² Inspiracje czerpaliśmy m.in. od Ingeborg von Stemann (1889-1973), lektora języków skandynawskich na Uniwersytecie Poznańskim (1921-25) i Uniwersytecie Warszawskim (1925-26), propagatora kultur' i tłumacza klasycznej literatury polskiej.

Dzień 3 października 1985 r., dzień podpisania statutu, którego sygnatariuszami byli: Emil Ashøj, Tadeusz Głowacki i autor niniejszego tekstu, jest oficjalną datą powstania Instytutu. Fundację zarejestrowano zgodnie z ustawodawstwem duńskim jako instytucję niedochodową.

Wybierając siedzibę Instytutu w stolicy Danii, założyciele mieli na uwadze bliskość Polski i ułatwiony kontakt z krajem (mimo żelaznej kurtyn¹), stopień zainteresowania Polską oraz konieczność poprawienia wizerunku naszego kraju, który widziano przez pryzmat najbardziej z biednych, polskiej imigracji zarobkowej z zaboru austriackiego i rosyjskiego u schyłku XIX stulecia.

Organizacja

Instytut pracuje na zasadach towarzystwa naukowego, jest niezależny od struktur państwowych, w ramach wolnych i demokratycznych społeczeństw oraz ma na celu inspirowanie, inicjowanie i popieranie badań w zakresie dziejów stosunków polsko-skandynawskich.³

Instytut składa się z Fundacji zarządzanej przez trzyosobową Radę Powierników oraz Instytutu Naukowego kierowanego przez dyrektora wraz z Radą Naukową, do której wchodzi z urzędu dyrektor i sekretarz naukowy oraz trzech członków Instytutu.⁴

Zespół akademicki składa się z członków pracujących w różnych ośrodkach, złączonych ideą wzbogacenia wiedzy o naszych związkach z północnymi sąsiadami. Statut przewiduje 15 członków zwyczajnych i 10 korespondentów. Wyboru dokonuje Rada Naukowa na wniosek dwóch członków. Wybór jest dożywotni,

---

³ Do 1990 r. przyznawano kilka stypendiów dla osób z kraju oraz udzielano pomocy technicznej w czasie pobytu polskich stypendystów w Skandynawii.

⁴ Rada Powierników w składzie Emil Ashøj, Tadeusz Głowacki i E. Kruszewski pracowała w latach 1985-2000, a 22 IX 2001 w miejsce ustępującego ze względu na stan zdrowia T. Głowackiego, wybrano Barba Łabużek. Aktualny skład Rady Naukowej: E. S. Kruszewski, B. Törnquist Plewa, E. Ashøj, J. Jasnowski i J. Szymański.

uważa się go za wyróżnienie i jest uznaniem dla dorobku naukowego.⁵

Członkami mogą zostać pracownicy naukowcy bez względu na narodowość i obywatelstwo, zajmujący się problematyką Polski i krajów regionu bałtyckiego, zwłaszcza Skandynawii, oraz posiadający znajomość języka polskiego i jednego z języków skandynawskich. Założycielom chodziło o to, by połączyć to co stanowi o kulturze i tożsamości narodu - język, który służy wymianie myśli, głębszemu poznaniu prawdy i umożliwianiu zainteresowanym branie udziału w owocach poszukiwań w różnych dziedzinach. Chodzi o wzajemne przybliżanie dziejów i kultury Polski oraz krajów północnej Europy, narodów o różnych politycznych doświadczeniach dziejowych, ale wyrosłych na chrześcijańskim kamieniu węgielnym.

Oczywiście, cel ogólny pozostał niezmienny, mianowicie docieranie do prawdy drogą poznania i jej formułowania, co jest obowiązkiem i zarazem radością każdego pracownika nauki. W tej mierze i nie tylko, wspaniale wsparł nas papież Jan Paweł II, dzisiejszy Sługa Boży.⁶

W przeszłości, gdy Polska nie była wolna, powoływano także na członków zasłużonych uczonych i przyjaciół niepodległej Polski, aczkolwiek niespełniających kryterium językowego.

Z uznaniem odnosimy się do pracowników nauki, którzy korzystając z możliwości jakie im daje wolny i zasobny świat, nawet jeśli piszą w obcych językach wzbogacają ojczystą naukę.

Działalność Instytutu

Instytut prowadził działalność na kilku płaszczyznach - indywidualne badania naukowe współpracowników i publikowanie wyników, udział w konferencjach, wygłaszanie gościnnych wykładów i odczytów, oraz publicystykę popularno-naukową. Pochodną tej działalności były i są prace powstające z naszej inspiracji w róż-

---

⁵ Aktualny imienny stan członków i współpracowników jest uwidoczniiony w części sprawozdawczej "Rocznika" IPS. Wśród członków Instytutu trzech jest członkami Polskiej Akademii Umiejętności i jeden Litewskiej Akademii Nauk.

⁶ Papież Jan Paweł II na X-lecie działalności Instytutu w 1995 r., udzielił jego członkom, współpracownikom oraz rodzinom specjalnego błogosławieństwa Apostolskiego.

nych ośrodkach akademickich. Naturalnie nie znamy wszystkich, ale dla przykładu możemy wymienić:

- przed laty do programu badań Muzeum Narodowego w Kopenhadze włączono projekt dotyczący drugiej generacji Polaków osiadłych w Danii (Georg Nellesmann)
- opisano dzieje imigracji w Danii (Bent Østergaard)
- na podstawie naszej książki autorzy podręczników dla gimnazjów w Danii włączyli rozdział o zbrodni katyńskiej
- na Uniwersytecie Sztokholmskim jako lekturę nadobowiązkową zalecono studentom książkę, (Katyń, 1984)
- Muzeum we Flossenbürgu (Stiftung Bayerische Gedenkstätten. KZ-Gedenkstätte Flossenbürg) organizuje stałą wystawę martyrologii więźniów i zakładników w III Rzeszy z 17 krajów (w tym Polaków i Duńczyków m.in. Jørgen L. F. Mogensen)
- na Uniwersytecie w Lund podjęto się prac archiwalnych i udostępnienia (także w internecie) dokumentacji po byłym Polskim Instytucie Źródłowym (PIŹ), a zwłaszcza dokumentacji dotyczącej byłych więźniów obozu koncentracyjnego w Ravensbrück (Birgitta Lindholm),
- Muzeum *Kulturen* w Lund zorganizowało stałą ekspozycję w oparciu o eksponaty PIŹ o zbrodniach niemieckich (Margareta Alin),
- na Uniwersytecie Kopenhaskim powstała praca doktorska "Polacy i Żydzi w latach 1918-1945" na podstawie badań prowadzonych w archiwach polskich (Mogens Bak-Hansen),
- na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu napisano pracę magisterską "Polonia duńska w świetle *Kroniki poświęconej sprawom polskim (1971-1985)*" pisma, które ukazywało się w Kopenhadze (Joanna Jaroszyńska)
- w Bibliotece Narodowej w Kopenhadze zorganizowano wystawę prac artysty grafika Piotra Baro, który przez 40 lat był czynny w Danii,
- Biblioteka Uniwersytecka w Lund zorganizowała wystawę poświęconą Zygmuntowi Łakocińskiemu w stulecie jego urodzin (20 VI 2005); był on od 1934 r. czynnym pracownikiem naukowym w Szwecji i założycielem PIŹ.

Jeśli chodzi o tematykę badań naukowych prowadzon)'ch przez współpracowników, to obejmowała ona dzieje emigracji polskiej w Skandynawii, zagadnienie przenikania kulturowego

między Polską a krajami skandynawskimi i wkład Polaków do kultury skandynawskiej, biografistykę (biogramy Polaków osiadłych w krajach północnej Europy), zagadnienia najnowszej historii Polski (odrodzenie Polski niepodległej oraz problem mniejszości narodowych, polityczne i gospodarcze stosunki Polski ze Skandynawią) oraz historię kultury skandynawskiej. Dodatkowo próbowaliśmy prostować fałszywe naświedanie dawnych, jak i najnowszych dziejów Polski.⁷

Nasi współpracownicy brali również udział w opracowywaniu artykułów biograficznych i haseł rzeczowych do Encyklopedii emigracji i Polonii podjętej swego czasu przez PAN, Oddział w Poznaniu, pod redakcją prof. Kazimierza Dopierały.

Współpracownicy Instytutu byli i są również zapraszani do udziału w konferencjach naukowych, do wygłaszania wykładów względnie odczytów przez ośrodki akademickie w Polsce i za granicą, oraz jako recenzenci prac magisterskich i rozpraw doktorskich. Dodać jednak trzeba, że z zaproszeń przychodzących z PRL do 1989 r. nie korzystaliśmy, a nasze kontakty ograniczaliśmy do wybranych pracowników naukowych w różnych ośrodkach akademickich.⁸

Przed 1990 r. braliśmy natomiast czynny udział w spotkaniach naukowych na Zachodzie, m.in. w Kongresie Kultury Polskiej na Obczyźnie (1985, 1995), w konferencjach organizowanych przez Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie, Papieską Komisję Historii Kościoła w Rzymie, Polski Uniwersytet na Obczyźnie (Symposium Historii i Archeologii), oraz w posiedzeniach Stałej Konferencji Archiwów, Muzeów i Bibliotek na Zachodzie. Mieliśmy także indywidualne kontakty jak np. z wybitnym historykiem Europy Środkowej i Wschodniej profesorem Gottholdem Rohde z Uniwersytetu Gutenberga w Moguncji (Mainz).

Pierwszy kontakt z krajem po 1990 r. nawiązaliśmy dzięki naszemu przedstawicielowi w Krakowie z Polską Akademią Umiejętności (1992); następnie z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim

---

⁷ Np. sprawa polskości Daniela Chodowieckiego w skandynawskich leksykonach i encyklopediach, zbrodnia Katyńska, legalność władzy w P.R.L., antysemityzm w Polsce.

⁸ Np. prof. Wojciech Chojnacki, prof. Kazimierz Ślaski (Poznań) i mgr Andrzej Paluchowski, dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej KUL.

(Instytutem Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym), z ówczesnym Instytutem Mniejszości Narodowych PAN w Poznaniu oraz z Katedrą Skandynawistyki Uniwersytetu Gdańskiego i Uniwersytetu Adama Mickiewicza⁹

Sformalizowanej współpracy z krajowymi czy zagranicznymi placówkami naukowymi nie mamy, natomiast w 2004 r. zadeklarowaliśmy poparcie dla Europejskiego Centrum Polonijnego w Vaudricourt (Departament Pas-de-Calais, Francja), w którym mieści się m.in. Instytut Biografistyki Polonijnej PUNO.

W miarę możliwości bierzemy udział w konferencjach naukowych organizowanych w kraju i za granicą. Wzięliśmy *czynny* udział m.in. w konferencjach zorganizowanych przez:

- Uniwersytet Warszawski (rozwój regionalny regionu bałtyckiego)
- Uniwersytet Gdański (stosunki polsko-duńskie)
- Polską Akademię Nauk w Warszawie
- Radę Porozumiewawczą Badań nad Polonią
- Muzeum w Malborku
- Duńskie Towarzystwo Spraw Międzynarodowych ("1989-1999 Changing Europe's Future")
- Unię Europejskich Mniejszości w Kopenhadze
- Uniwersytet Sztokholmski,
- Uniwersytet Londyński i Uniwersytet Walijski Swansea (Mercenaries and Paid Men. The Mercenary Identity in the Middle Age), oraz w
- Międzynarodowych Sympozjach Biografistyki Polonijnej.

Na tych konferencjach byliśmy reprezentowani przez: E. Ashøja, B. Bratbaka, Z. Ciesielskiego, S. Ekdahla, B. Hajduka, J. Hurwica, ks. R. Iwana, J. Jasnowskiego, E. S. Kruszewskiego, J. Parnasa i R. Pullata, a koszty uczestnictwa ponosili sami współpracownicy.

Nasz Instytut natomiast był organizatorem konferencji poświęconej 50-tej rocznicy wybuchu II Wojny Światowej (1989),

---

⁹ Pierwsze kontakty po 1989 r. były bardzo trudne, jednak dzięki takim osobom jak: senator RP i prof. J. Borzyszkowski (UG), prof. Zenon Ciesielski (LIG), prof. H. Gaertner (UJ), prof. J. Hurwic (Marsylia), prof. B. Piechowiak (PAN), prof. B. Piotrowski (UAM), prof. E. Denkiewicz-Szczepaniak (UMK), ks. prof. Stanisław Kowalczyk (KUL), prof. A. Wąsek (UMCS) oraz prof. B. Synak (UG), doszło do przełamania bariery i owocnej współpracy.

symposium na temat kulturalnych i politycznych powiązań Polski z krajami nordyckimi w XIX w. (1991), które odbyły się w Kopenhadze, oraz współorganizatorem wraz z Uniwersytetem w Lund konferencji na temat przenikania kultur w basenie Morza Bałtyckiego (Ostersjönationernas relationer och ömsesidiga kulturpåverkan, med fokus på Skandinavien och Polen) w 2005 r.

Nasi współpracownicy mieli wykłady lub odczyty w oddziale krakowskim PAN, na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika, Uniwersytecie Gdańskim, Uniwersytecie Łódzkim, w Gdańskim Towarzystwie Naukowym, Towarzystwie Naukowym Toruńskim, Ośrodku Naukowo-Badawczym im. W. Kędrzyńskiego w Olsztynie, Stowarzyszeniu Naukowym "Polska w Świecie" w Gorzowie Wlkp., Polskim Towarzystwie Naukowym na Obczyźnie i Polskim Towarzystwie Historycznym w Londynie, Akademii Nauk i Sztuk Aix-en-Provence, Katolickim Towarzystwie Historycznym w Kopenhadze, Norweskiej Akademii Nauk, Stacji PAN w Rzymie i w Berlinie, na Uniwersytecie Innsbruck oraz w różnych ośrodkach Danii, Norwegii i Szwecji.¹⁰

Instytut organizował również odczyty publiczne dla środowiska polskiego i Skandynawów. Chronologicznie z odczytami wystąpili:

- ks. prof. Stanisław Kowalczyk (KUL): "Jan Paweł II a wychodźstwo polskie (1988),
- prof. Jan Karski (Georgetown University, Waszyngton): "Moje cztery misje od władz Polski Podziemnej do Rządu R.P. (Angers, Londyn)", "Wielkie mocarstwa i Polska" i "My Jewish Mission 1942-1943" (Kopenhaga, Lund, 1988),
- prof. Andrzej Wąsek (KUL/UMCS) - "Pobicie prawo karne

---

¹⁰ Wykłady i odczyty 10 współpracowników obejmowały m.in. tematy: Polacy w historii i kulturze krajów skandynawskich; Chrystianizacja Litwy); B. Thorwaldsen w Polsce i jego dzieła; Maria Skłodowska-Curie; Wojciech Świątosławski; Prymas Polski Gabriel Podoski (1719-1777) we Francji; Zakon Krzyżacki w dziejach Polski, Litwy i Prus; Bałtycka polityka Danii i Polski przed i po II Wojnie Światowej; Jan Baudouin de Courtenay i J. J. Mikkola; Akcja Kontynentalna w Skandynawii 1940-45. Z dziejów dyplomacji II RP; Polska nauka na obczyźnie, działalność kulturalna Polaków osiadłych w Skandynawii, i inne. Przed 1989 r. organizowano także odczyty w Kopenhadze i Sztokholmie wyłącznie dla oficerów sił zbrojnych i wyższych urzędników państwowych: zbrodnia katyńska, ruch społeczny "Solidarność" i system władzy w PRL.

1918-1990 i ogólne uwagi dotyczące prawa karnego w Danii" (1990),

- literatka mgr Maria Helleberg (Kopenhaga): "Da oxsen blev sadlet (Polska pojałtańska, 1991),
- ppłk.dypl. Władysław Gapys (Ambasada RP w Kopenhadze) :-"Nowe tendencje w doktrynie obronnej Polski" (1992),
- prof. Antoni Kukliński (UW): "Polska w perspektywie zmian globalnych" (1993),
- Abp Józef Życiński (Lublin): "Kościół w Polsce wobec wyzwań w chwili obecnej" (1998),
- Eugeniusz S. Kruszewski (IPS/PUNO): "Jan Paweł II - papież pojednania i pokoju" (2000).

Przy organizacji odczytów prof. Jana Karskiego wydatną pomoc uzyskaliśmy od prof. Kristiana Gernerera w Lund oraz historyka Tima Toftekaera w Kopenhadze.

Publikacje naszych współpracowników oraz członków (o ile podali do wiadomości redakcji) są uwidocznione w Roczniku. Głównie chodzi tu o talde, które zostały opublikowane w pracach zbiorowych lub w czasopismach polskich i zagranicznych. Natomiast rozprawy, artykuły i recenzje naukowe zamieszczone w 17 tomach Rocznika zawiera bibliografia, która ukazała się w 2002 r. jako suplement do XVII t. Rocznika. Ponadto nakładem Instytutu ukazało się 15 tytułów druków zwartych (wykaz w Roczniku).

Tak dawniej w podzielonym świecie, jak i obecnie uważamy, że spoczywa na nas obowiązek prostowania fałszerstw związanych z dziejami Polski. Dodam, że w przeszłości często musieliśmy zabierać głos m.in. w takich sprawach jak rodowód i legitymizacja narzuconej władzy komunistycznej w pojałtańskiej Polsce, dorobek II Rzeczypospolitej i problem mniejszości narodowych, zbrodnia katyńska, Polskie Państwo Podziemne, Powstanie Warszawskie, czy w sprawie "troski" władz PRL o cmentarze poległych w Narwiku i Oslo.

Nagroda naukowa

Jednym z wyrazów popierania badań związków Polski z krajami regionu skandynawskiego oraz wiedzy o Skandynawii w Polsce, jest naukowa Nagroda im. Stanisława Sawickiego. Została ona

ustanowiona przez Radę Powierników 18 czerwca 1994 r.¹¹ Składa się z dyplomu oraz 1000,- EUR. Fundacja IPS jest gwarantem nagrody, ale donatorami mogą być inne osoby fizyczne czy prawne. Trzy takie nagrody zostały ufundowane przez Tadeusza Głowackiego (1995), Joergena L. F. Mogensena (1996) i Barbarę Łabużek (1998).

Inicjatywa zgłaszania kandydatów do nagrody jest w gestii poszczególnych ośrodków naukowych w Polsce i za granicą. Prawo zgłaszania kandydatów mają również członkowie Instytutu. Poszczególne uczelnie i Akademie otrzymały w lutym 1995 r. regulamin nagrody.

Dotychczas przyznano nagrodę pięciokrotnie a jej laureatami byli trzej historycy (Polak, Szwed, Estończyk), archeolog (Polak) i filolog (Szwed).¹² Wręczanie nagrody odbywa się uroczysto z udziałem przedstawicieli macierzystych uczelni laureata i Akademii Nauk oraz zależnie od okoliczności placówek dyplomatycznych i miejscowych władz.

Działalność'poyainstytutowa

W przeszłości z poczucia patriotycznego podejmowano takie inicjatywy i prace jak:

- w 1986 r. organizowano pomoc materialną dla prześladowanych pracowników nauki w PRL,¹³

- udzielono pomocy finansowej na rozpoczęcie działalności Instytutu Katyńskiego w Krakowie (1986),

- zakupiono dla Muzeum Pamięci Norweskiego Czerwonego Krzyża w Narwiku komplet odznaczeń niepodległej Polski i

---

¹¹ Patronem jest wybitny skandynawista polski Stanisław Sawicki (1907-1944), zamordowany przez Niemców 23 sierpnia 1944 r. w Warszawie. Rada pragnęła w ten sposób uczcić 50-lecie Powstania Warszawskiego oraz 10-lecie działalności Instytutu. Regulamin Nagrody im.S. Sawickiego, Kopenhaga, IPS, 1995.

¹² Prof. Gerard Labuda (Poznań, uroczystość w Gdańsku, 1995), doc. Przemysław Urbańczyk (Warszawa, 1996), doc. Sven Ekdahl (Göteborg-Berlin, uroczystość w Kopenhadze 1998), prof. Lennart Kjellberg (Uppsala, 2001) oraz prof. Raimo Pullat (Tallinn, 2005).

¹³ Według sekretarza d/s zagranicznych Szwedzkiej Królewskiej Akademii Nauk Olofa Tandberga, 60 polskich naukowców członków "Solidarności" było w ukryciu od chwili ogłoszenia stanu wojennego w Polsce. Tandberg ogłosił w mediach szwedzkich apel o pomoc dla nich i ich rodzin. *Dejemiik Pohkii Dsgemiik Żołnierką* (Londyn), nr 300, 18 XII 1981, s.l.

- opracowano ich historię (1986) oraz ofiarowano epitafium upamiętniające imiennie załogę ORP Grom poległą we fiordzie Rombak. Inicjatorem, projektantem i ofiarodawcą epitafium był dawny członek załogi Tadeusz Głowacki (1990),
- sfinansowano (częściowo) wydanie norwesko-angielskiego albumu artysty malarza Norwega Einara Magne Flø, z serią akwarel poświęconych Ojcu Św. Janowi Pawłowi II dla upamiętnienia wizyty apostołskiej w krajach skandynawskich w 1989 r.,
- udzielono jednorazowej pomocy finansowej Polskiemu Uniwersytetowi w Wilnie (1992),
- przekazano jednorazową pomoc materialną dla Polaków w Kazachstanie (1995),
- Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu przekazano w darze nową, szwedzką Encyklopedię Powszechną w 20 tomach (1996),
- Katedra Skandynawistyki Uniwersytetu Gdańskiego otrzymała w darze starą 14 tomową encyklopedię - "Nordisk Konversations Leksikon" (1996),
- członek zwyczajny naszego Instytutu, krakowianin i archeolog Kazimierz Salewicz, przeznaczył! cały swój majątek na fundację stypendialną dla zaawansowanych archeologów polskich, duńskich i norweskich, w której zarządzie zasiada przedstawiciel Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Dokumentacja i księgozbiór

Archiwum i Biblioteka należą do najstarszych działów Instytutu (1971), a lokal jest dzierżawiony na korzystnych warunkach, ale po 20 latach odczuwamy ciasnotę. W związku z tym przygotowuje się plan przekazania niektórych działów albo jako depozyt, albo na własność do większych archiwów z uwagi na konieczność specjalistycznej rejestracji i konserwacji dokumentów.

W naszym archiwum przechowujemy dokumentację własną Fundacji i Instytutu, oraz szereg innych zespołów: kopenhaskiej Delegatury Rządu RP na Wychodźstwie, Delegatury Skarbu Narodowego RP w Danii, Redakcji i Wydawnictwa "Kronika", polskich organizacji niepodległościowych z terenu Danii a także sporadycznie otrzymywane dokumenty organizacji z innych krajów skandynawskich. Mamy także dokumentację dotyczącą

omentarza poległych w Narwiku, poległych lotników polskich w Danii i Norwegii oraz materiały do biografii polskich emigrantów. Dokumentacja zajmuje około 40 mb. póltek. Z uwagi na brak archiwisty, z dokumentacji korzystają (w ograniczonym zakresie) tylko nasi współpracownicy.¹⁴

Zbiór książkowy składa się z literatury dotyczącej Gdańska i Pomorza Gdańskiego, historii wychodźstwa polskiego w Skandynawii, przekładów literatury polskiej na duński oraz literatury duńskiej dotyczącej Polski. Ważny dział stanowią publikacje członków Instytutu oraz prace wydane przez Instytut. Łącznie około 2000 tomów.

W dziale czasopism poczesne miejsce zajmują polskie pisma, które ukazywały się w Skandynawii przed 1990 r. (niekompletne) i wycinki prasowe (głównie duńskie) dotyczące pontyfikatu Jana Pawła II, "Solidarności" i Katynia. Do tego należy dodać kasety video o tematyce historycznej oraz przeźrocza z wysp Swal-bardzkich.

Wybrane książki jakie otrzymujemy od polskich organizacji naukowych na Zachodzie lub ośrodków akademickich w Polsce, a które winny wzbudzić zainteresowanie Skandynawów, przekazujemy do dwóch bibliotek, mianowicie Biblioteki Dworu Królewskiego i Biblioteki Narodowej w Kopenhadze.¹⁵ Dodajmy, że egzemplarz obowiązkowy naszych publikacji jest zgodnie z obowiązującymi przepisami w Danii przekazywany Bibliotece Narodowej oraz Bibliotece Uniwersyteckiej (na żądanie) w Kopenhadze, Bibliotece Państwowej i Uniwersyteckiej w Aarhus, oraz w dobrze pojętym interesie publicznym Bibliotece Polskiej (POSK) w Londynie, Gdańsdey Bibliotece PAN i Bibliotece Narodowej w Warszawie.

Poza tym wysyłamy nasze publikacje (bezpłatnie) biblio-

---

¹⁴ Korzystał z niej m.in. Kajetan Bieniecki z Kanady, autor książki *Lotnicze wsparcie Armii Krajowej*, Kraków, Arcana, 1994. 609 s.,il., oraz dr med. Marek Wroński (Nowy Jork, USA) w związku z przygotowywaną biografią prof. J. Parnasa.

¹⁵ Np. *Poland hi Christian Civilisation*, compiled and edited by Jerzy Braun, London, Veritas, 1985, 633 pp.; *Baltic Europe in the Perspective of Global Change*. In Memoriam of Jean Christophe Öberg, ed. Antoni Kukliński, Warszawa, Oficyna Naukowa, 1995, 517 pp.; *The Polish Cultural and Scientific Heritage at the Dawn of the Third Millennium*, ed. Edward Szczepanik, London, Polish Society of Arts and Sciences Abroad, 2003, 738 pp.,il.

tekem narodowym w krajach skandynawskich. Niestety), nie mamy informacji czy te biblioteki są nimi zainteresowane.

Z posiadanych zbiorów archiwalnych dla celów dydaktycznych i badawczych przekazano profesorowi Bolesławowi Hajdukowi (USz, PAN) oraz Archiwum Emigracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu komplet pisma "Kronika poświęcona sprawom polskim" (1971-1985).

Archiwum Emigracji UMK otrzymało poza tym 280 oryginalnych rysunków (1957-1998) artysty grafika Piotra Baro, 100 powiększeń rysunków przygotowanych na wystawę oraz oryginalne rysunki satyryczne z lat 1942-1956 dotąd przechowywane w domu rodzinnym w Warszawie.¹⁶

Około 1000 oryginalnych rysunków Piotra Baro z 40-letniego dorobku artysty w Danii, otrzymało duńskie Muzeum Rysunków Prasowych przy Bibliotece Narodowej w Kopenhadze.

Do Katolickiego Archiwum Diecezjalnego w Kopenhadze przekazano kopie 123 listów ks. E. Ortveda oraz dwa tomy jego dzieła "Cistercieorden og dens klostre i Norden" (1927,1933).

W ramach współpracy z Europejskim Centrum Polonijnym w Vaudricourt (Francja) przesłano 4 grafiki Piotra Baro o tematyce "koń", a Fundacji Dzieciom "Zdążyć z pomocą" w Warszawie przekazano dwie grafiki na własność.

Finansowanie działalności

Ważnym czynnikiem umożliwiającym działalność Instytutu są środki finansowe. Wychodziliśmy jednak z założenia, że jeśli członkostwo jest wyrazem uznania dla osiągnięć naukowych, nie powinno być ono uzależnione od płacenia składek.

Koszta administracyjne (opłaty pocztowe i telegraficzne, sekretariat) oraz koszty wydawnicze winna pokryć własna fundacja. Wcześniej okazało się, że byliśmy zbyt optymistyczni. Zbyt duże wahania na giełdzie spowodowały, że wpływy z kapitału stałego zmniejszyły się w ciągu ostatnich dziesięciu lat w stosunku do pierwszych lat od jej założenia o połowę.

Instytut od początku miał dwa podstawowe źródła finansowania swojej działalności, mianowicie Fundację IPS oraz

---

¹⁶ Protokół przekazania między IPS a Bibliotekę Uniwersytecką w Toruniu. Archiwum IPS.

wpływy z darów. W ostatnich dziesięciu latach otrzymywaliśmy także hojne subwencje na wydanie naszych publikacji, mianowicie z Polish Aid Foundadon Trust (PAFT) w Londynie, duńskiej Velux Fond i Knud Fogt Fond. Hojne wsparcie otrzymaliśmy od Piotra i Barbary Baro, Eugeniusza i Marty Kruszewskich oraz Joergena i Marii Mogensenów (Dania). Jednorazowo otrzymaliśmy donację Fundacji Towarzystwa Polskiego w Danii po zakończeniu działalności tej fundacji w 2003 r.

W ciągu 20 lat działalności Institut miał do dyspozycji ponad 700.000,- dkr. czyli około 95.000,- EUR, co średnio rocznie wynosi około 36.000,- koron duńskich.

Do tego należy dodać wydatki związane z prowadzeniem Wydawnictwa w latach 1985-1991 pod dyrekcją T. Głowacldego. Wydawnictwo było samofinansujące się i nie obciążało budżetu Instytutu.¹⁷

W ciągu 20 lat Fundacja przekazała Instytutowi 22% ogółu dochodów Instytutu, od darczyńców otrzymaliśmy 37% a ze sprzedaży publikacji pochodziło 7% czyli łącznie z tych trzech źródeł mieliśmy 66% dochodów.

Sponsorzy - polskie i duńskie fundacje, partycypowały donacjami w kwocie około 247 tysięcy koron duńskich (34% przychodów), które w całości przeznaczono na wydanie publikacji. Za tę hojność i zrozumienie wagi naszej działalności składamy wszystkim ofiarodawcom i sponsorom serdeczne podziękowanie.

Po stronie wydatków największą pozycję stanowią prace redakcyjne i wydawnicze, które pochłonęły 57%, opłaty pocztowe i telefoniczne 13%, a wydatki związane z Nagrodą Stanisława Sawicldego 8% dochodów. Pozostałe większe wydatki, to urządzenie sekretariatu (komputer, fax) oraz wyjazdy na konferencje i sympozja.¹⁸

Nu/blizsza przyszłość

W ostatnich trzech latach następowały w praktycznej działalności stopniowo pewne zmiany i obecnie powodują konieczność redefinicji celów Instytutu. Otóż, tak ze względów kadrowych, jak i

---

¹⁷ Dyrektor Wydawnictwa IPS w latach 1985-1990 nie przekazał zbiorczych danych dotyczących wydatków, jakie z tego tytułu ponosił.

¹⁸ Dane na podstawie rachunkowości Instytutu za lata 1990-2005.

finansowych, punkt ciężkości powoli przenośli się z prowadzenia własnych badań w Instytucie na indywidualne badania współpracowników bez naszego finansowego zaangażowania się. Konsekwencją tego było z kolei mniejsze zaangażowanie się Rady Naukowej, natomiast zwiększająca się współpraca dyrekcji z poszczególnymi współpracownikami.

W związku z tym zachodzi konieczność pewnych zmian organizacyjnych i kompetencji. Mamy tu na myśli rozwiązanie Rad) Naukowej i powołanie 3-5 osobowej Dyrekcji oraz przeniesienie kompetencji Rady Powierników w zakresie powoływania jury Nagrody im. Stanisława Sawickiego oraz kompetencji Rady Naukowej w zakresie powoływania nowych członków na nową Dyrekcję. W ten sposób z instytucji naukowo-badawczej instytut upodobni się do towarzystwa naukowego.

W ubiegłym roku akademickim podjęto także decyzję, że XX tom "Rocznika" będzie ostatnim w tej serii i w ślad za nim zostanie wydana bibliografia wszystkich tomów "Rocznika". Natomiast od następnego roku akademickiego będą się ukazywały "Sprawozdania za rok akademicki..." a w miarę posiadanych środków finansowych będziemy wydawali serię "Rozpraw) i Studia".

Nasze czynne uczestnictwo w I Kongresie Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie w Krakowie w dniach 8-11 września 2005 r. oraz wymiana doświadczeń, utwierdziło nas w przekonaniu o słuszności dokonywanych zmian, by móc również w przyszłości wzbogacać polską naukę.¹⁹

Przedstawione tu stopniowo wprowadzane zmiany mają na celu zapewnienie dalszego działania Instytutu, który od przeszło 10 lat pracuje w zmienionym geopolitycznie świecie, w którym Polska czynnie uczestniczy (poza Sojuszem Atlantyckim) w Unii Europejskiej, do której obecnie należą wszystkie państwa (poza Islandią), które są w sferze naszych zainteresowań naukowych i kulturalnych.

---

¹⁹ Kongres został zwołany przez Polską Akademię Umiejętności i krakowski oddział Stowarzyszenia "Wspólnota Polska", na którym podjęto uchwałę o powołaniu Forum PTNnO oraz zwołanie II Kongresu w 2008 r.

Uwagi końcowe

W okresie powojennym wielu polskich specjalistów nauk humanistycznych na emigracji żyło w ciężkich warunkach. Ograniczało to ich możliwości twórcze, a ich trwanie przy nauce świadczyło o głębi powołania a nawet heroizmie.

Przypomnijmy tylko niektórych z terenu Skandynawii. Zbigniew Folejewski, przed wojną lektor na Uniwersytecie Sztokholmskim, w czasie wojny był współzałożycielem PIZ w Lund i pełnił służbę w ramach Akcji Kontynentalnej "Felicja". Po wojnie musiał szukać pracy i znalazł ją w Stanach Zjednoczonych. Po śmierci jego archiwum naukowe przekazano za naszym pośrednictwem do Instytutu prof. Andrzeja Uggli w Uppsali. Zygmunt Łakociński, niezłomny polski patriota zapłacił za to w 1947 r. zwolnieniem z pracy na uniwersytecie w Lund. Mając rodzinę, pozostał w środowisku akademickim szwedzkiego muzealnictwa, ale pracował w bardzo trudnych warunkach (często musiał zmieniać miejsca pracy). Będzie wspomniany jako jeden z najwybitniejszych specjalistów w tej dziedzinie. Józef Trypućko mimo trudności utrzymał się na uniwersytecie w Uppsali, a nawet został profesorem. Znakomity filolog Stanisław Westfal oraz wybitny mediewista Leon Koczy znaleźM najlepsze z możliwych warunki pracy w Glasgow (Szkocja), a historyk Józef Jasnowski w Londynie, pozostając do końca w polskim środowisku naukowym na obczyźnie. Ta zapisana niepodległościowa karta polskiej nauki w dziejach "Polski poza Polską", czeka na swego dziejopisa.

Dzisiaj, po odzyskaniu wolności przez Polskę, problem emigracji kulturalnej jest diametralnie inny. Kontakty z ośrodkami akademickimi nie napotyka już na przeszkody (chyba tylko finansowe) i ułatwiają spotkania pracowników nauki, gdziekolwiek miałyby one miejsce w świecie.

Z troską obserwujemy odchodzenie części młodej generacji imigrantów polskich od nauki. Jednym z przykładów jest młody specjalista języka i literatury staroislandzkiej, który w trudnych warunkach zdobywał kwalifikacje na wyspie sag i gejzerów, a po kilku latach zdecydował się na pracę materialnie bardziej atrakcyjną.

Obserwujemy też zanik wolontariatu, co w naszych warunkach oznacza znaczne ograniczenie działalności. Pojęcie służby

tak charakterystyczne dla starszego pokolenia, jest dzisiaj osobliwością.

I jeszcze jedna refleksja. Pracownicy nauki w Polsce i za granicą radzą sobie całkiem dobrze z problemem prostowania fałszywego przedstawiania naszej historii przez zaborców Rzeczypospolitej. Natomiast prawdziwym wyzwaniem dla nas jest prostowanie zafałszowywania najnowszych dziejów Polski, którego jesteśmy świadkami, spowodowane narzuconą i przez system państwowy, i przez część pracowników naukowych wyznawaną ideologią z niedawnej przeszłości.

Członkowie naszego Instytutu, elitarne grono specjalistów różnych narodowości, prócz więzi zawodowych i koleżeńskich m.in. przez wzajemne wspieranie się w badaniach, będzie nadal brało aktywny udział w międzynarodowym życiu naukowym. Wprowadzone zmiany organizacyjne i kompetencyjne zwiększą rolę członków w Instytucie, zwłaszcza w pracach jury Nagrody im. Stanisława Sawickiego.

W dalszym ciągu chcemy być jednym z ogniw wzmacniających przyjazne stosunki kulturalne i naukowe w rejonie basenu Morza Bałtyckiego. Wspomnieć należałoby, że informacje o pracy naszej korporacji akademickiej, docierają, chociaż sporadycznie, do polskiego społeczeństwa.²⁰ Dobrze byłoby, gdyby one docierały także do Skandynawów.

Niedawne obchody 200-lecia urodzin duńskiego mistrza Hansa Christiana Andersena (1805-1875) w świecie i wydarzenia z tym związane także w Polsce, świadczą o niesłabnącym zainteresowaniu nie tylko trwałym dorobkiem "nieśmiertelnych łabędzi" z Północy, ale także glebą, na której one wyrosły. W naszej pracy oznacza to także przewycięzanie przez kulturę miłości uprzedzeń wyrosłych po obu stronach na tle religijnym począwszy od XVI stulecia. Jesteśmy bowiem świadkami wydarzeń, które na trwałe

---

²⁰ M.in. Later-Chodyłowa, E.: Instytut Polsko-Skandynawski w Kopenhadze, *Prąq/qd Polonijny* r. XVII, z. 1., Kraków, 1991, s. 109-111; Wąsek, A., Hetmański, M.: Polsko-Skandynawski Instytut Badawczy." Kwartalnik *Historia Nauki i Techniki* nr 2/1991 s. 159-162; „Spoglądając ku Zachodowi.", *Tygodnik Małopolska*, nr 29, Kraków, 9 VIII 1992, s. 3, 13; Instytut Polsko-Skandynawski z tradycjami, *Wspólnota Polska* nr 3/1996 s. 4; Borzyszkowski, J.: *Rocznik IPS, Pomerania* nr 1, Gdańsk, 1997 s. 43-44.

106 wpisały się w dzieje Europy i świata - wielki pontyfikat Jana Pawła II oraz powstały przed 25 laty ruch społeczny "Solidarność", które zmieniły i dalej zmieniają oblicze ziemi, a wraz z nim następuje wielkie odkłamywanie dziejów Polski i Europy.

KOPENHAGA

Literatura

- Ciesielski, Zenon: Pionier skandynawistyki, Gdańsk, *Dziennik Bałtycki*, nr 276, 24X1 1992 (Balticana).
- Deutsche Politik in Polen 1939-1945. Aus dem Diensttagebuch von Hans Frank, Generalguverneui*; Herausgegeben von Immanuel Geiss, Wolfgang Jacobmeyer, Obladen, Leske Verlag, 1980.
- Encyklopedia emigracji polskiej i Polonii*, red. K. Dopierała, Toruń, Oficyna Kucharski, 2004.
- Flø, E. M.: *Draumen om Paven og jellet — The Dream about the Pope and the Mountain*, Metope, Norbok A/S, 1988, 76 s., portret, il. rec. Paszkiewicz, Mieczysław: Kryształowa Góra, *Gameta Niedersaettia* nr 28, Londyn, 14 Vu 1991 s.4-5 it.
- Helsztyński, Stanisław: Stanisław Sawicki, *Pamiętnik Literacki*, Warszawa, r. 36, 1946, z. 3/4, s. 369-374.
- Informator Uniwersytecki (1949-60)*, Londyn, PUNO, 1961.
- Katyń, kronikker om mordetpaapolske soldater i 1940 i Sovjetunionen*, red. E. S. Kruszewski, T. Głowacki, København, Stockholm, 1984, 74 s., il.
- Kruszewski, Eugeniusz S.: *Duńscy przyjaciele sprany polskiej*, Kopenhaga, IPS, 2006, 153 s., il. Kruszewski, Eugeniusz S.: *Polski Instytut Źródłowy w Lund (1939 1972). Zarys i dorobek*, Londyn, Polski Uniwersytet na Obczyźnie, 2001, 153 s., il.
- Lanckorońska, Karolina: *Wspomnienia wojenne*, Kraków, Znak, 2001, 364 s., il..
- Mówią świadkowie Raveisbriick*, wybór, wstęp i opracowanie E. S. Kruszewski, Kopenhaga, Instytut Polsko-Skandynawski, 2001. 139 s.
- Mala galeria sztuki emigracyjnej*, Ze zbiorów Arcliiwum Emigracji Biblioteki UMK w Toruniu, Toruń, Kucharski, 2002 s. 51.
- Mogensen, Jørgen L. F.: *Die grosse Geiselnahme. Letzter Akt 1945*, Kopenhagen, Polnisch-Skandinavisches Forschungsinstitut, 1997. 87 s., Porträt.

- Paszkievicz, Mieczysław: O Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie, *Pamiętnik Literacki*, t. XXVII, Londyn, Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie, 2002, s. 46-55.
- Prace Kongresu Kultury Polskiej, t.VII, Londyn, PTNO, 1988.
- Sas-Skowroński, Mieczysław: Vivat Academia, *Jubileus[^] 50-lecia PUNO*. Londyn, 1989, s. 10-15, il.
- Skotte, Kim: Polske piktogrammer, *Politiken*, Kopenhaga, 25 VIII 2001, s.II/8, il.
- Straty kultury polskiej 1939-1944*, red. Adam Ordega, Tymon Terlecki, Glasgow, Książnica Polska, 1945 t. I-II.
- Topolska, Maria Barbara: Rola polskich instytucji naukowych na obczyźnie - przeszłość i terażniejszość, *Materiały do dziejów polskiego uchodźstwa niepodległościowego 1939-1990*, t. VIII, Londyn, PTNO, 1996, s. 160-169.

Resumé.

I den frie videnskabs tjeneste. Det Polsk-Skandinaviske Forskningsinstitut 1985-2005

Instituttet blev stiftet den 3. oktober 1985 med hovedsæde i København. Beslutningen blev taget i juli 1985 efter nogle års overvejelse af initiativtagerne: Tadeusz Głowacki (Stockholm), en af lederne af de frie Polakker i Sverige, direktør af forlaget "Kronika", og E. S. Kruszewski, leder af de frie Polakker i Danmark, stifter og redaktør af "Kronika - bladet" og forskningslaboratoriet i København, med de respektive arldver og bogsamlinger.

T. Głowacki, veteran fra den anden verdenskrig, efter 1945 bosat i Sverige, stiftede et fond i Danmark, som skulle finansiere den nye institution. Således består Polsk-Skandinavisk Forskningsinstitut af to dele: 1) fonden som har sine egne statutter med en selvsupplerende tremandsbestyrelse og 2) forskningsinstituttet med egne vedtægter og ledelse.

Forskningsinstituttet har 15 ordinære og 10 korresponderende medlemmer. Desuden nogle ulønnede videnskabelige, samt administrative medarbejdere. Målet er at inspirere, støtte og fremme forskning indenfor skandinaviske og polske historiske, politiske forbindelser, samt kulturpåvirkning.

Efter den anden verdenskrig var Polen underlagt det af Sovjetunionen påtvungne kommunistiske styre. Omkring 300

tusinde Polakker som var i Vesten og kæmpede på de allieredes side mod Tyskland, havde ikke mulighed for at vende tilbage til deres hjemland. Dernæst flygtede flere tusinde fra folkerepublikken til Vesten, bl.a. intelligentsiaen og forskere som ikke kunne udtrykke sin politiske mening frit, men også forskere i de humanistiske fag og flere, som ikke ville være slaver i sit eget land.

Siden 1939 virkede Polsk Universitet i London, Det Polske Videnskabelige Selskab og Historisk Selskab m.m. i Paris, New York, Rom, samt i Lund Det Polske Historiske Institut (1939-1972), hvor polske forskere havde mulighed at deltage i videnskabeligt arbejde, vel at mærke under vanskelige vilkår. Historieforfalskning var dagligdag for Polakkerne og ingen vidste hvornår Polen igen blev et frit land. Derfor har man besluttet at skabe et forskningsnetværk af venner af Polen og Polakker bosatte i Vesten, der beskæftigede sig med Polen og Skandinavien som forslmingssemne. Det var samtidig i en vis forstand kontinuitet fra den tid, da Polen var delt under Rusland, Prøjsen og Østrig, og mellemkrigstiden hvor Polakkerne var hyppige gæster i skandinaviske og baltiske landes arkiver.

I løbet af de 20 år har PSFI arrangeret tre symposier og ti offentlige foredrag i København. PSFI's medlemmer har deltaget i flere konferencer, symposier, været gæsteprofessorer og foredragsholdere på universiteter og videnskabelige selskaber både i de skandinaviske lande og andre europæiske lande, men kontakter og samarbejde med Polen blev først optaget efter 1990.

I 1995 stiftede PSFI Sawickiprisen, en videnskabelig pris til minde af Stanislaw Sawicki, som var pioner indenfor skandina-vistik i Polen. Han blev henrettet af Tyskerne i Warszawa i 1944. Siden blev prisen tildelt to Svenskere (historiker, filolog), to Polakker (historiker, arkæolog), og en estisk historiker for deres fremragende videnskabelige produktion indenfor polsk-skandinaviske relationer.

Hvad angår forlagsvirksomhed, har PSFI udgivet årbog i 20 bind og 13 andre bøger og brochurer som f.eks. "Aktuella händelser i Folkerepublikken Polen" (1985), "Felicia". Det skandinaviske brudstykke af Kontinental Aktion" (1988), "Maria Sklodowska-Curie and Niels Bohr" (1990), "Hvite ørn og norsk løve" (1991), "Polen - Europas bolverk mot øst" (1994), "The Danish Candidacy for the Polish Throne in 1674" (1995), "Den store

gidseltagning. Sidste akt 1945" (1996), "Katyn skoven og dens hemmeligheder" (1996).

En frugtbart samarbejde med Lunds Universitet blev markeret af en to dags konference i september 2005 med 50 deltagere fra Danmark (København, Odense), Sverige (Lund, Goteborg, Uppsala, Stockholm), Esland (Tallinn) og Polen (Poznań, Gdańsk, Wrocław).